

ZVONOVI

NJIHOVA ZVOČNA IN SEMANTIČNA RAZSEŽNOST V SLOVENSKI MODERNI POEZIJI, LJUDSKIH PESMIH, PREGOVORIH IN REKIH

MOJCA KOVAČIČ

Pogosta upodobitev zvona v ljudski in umetni poetiki pričča o velikem pomenu, ki ga je imel zvon v življenju skupnosti oziroma posameznika. Podrobnejši pogled v dela pesnikov slovenske moderne, v slovenske pregovore, reke in ljudske pesmi odkriva, na kakšne načine zvon zaživi v teh delih, kdaj prevlada njegova semantična, kdaj zvočna stran, v kakšen kontekst je vključena njegova stvarna, metaforična ali simbolna upodobitev ter kako se njegova zvočnost odzvanja v teksturi ljudske pesmi.

Ključne besede: zvon, zvočnost, semantičnost, poezija, ljudsko izročilo.

Frequent use of bells in popular and literary poetics indicates the importance that the bell had for the individual as well as the whole community. An analysis of poems from the period of the Slovenian Moderna, Slovenian proverbs, sayings, and folk songs shows a number of findings: how the bell functions in these works; when its semantic aspect prevails over its musical one; the context of its material, metaphoric, and symbolic depictions; and how the texture of folk song reflects the musicality of the bell.

Keywords: bell, musicality, semantics, poetry, popular tradition.

UVOD

Zvon je zaradi svoje fizične oblike, zvočne barve,¹ funkcije, postavljenosti v sakralno okolje, tehnike igranja, ritmično melodičnih značilnosti igranih melodij in drugih dejavnikov v ljudeh pogosto zbujal čustva in asociacije, ki so razvidne tako v slovenski literaturi kot tudi v ljudskem izročilu. Prispevek obravnava, na kakšen način poezija in nekateri segmenti ljudskega izročila odsevajo odnos ljudske skupnosti in posameznikov do zvonov, ali je simbolna oziroma stvarna podoba zvona v ljudskem in umetnem enaka, oziroma po čem se razlikuje, kdaj prihaja do morebitne prevlade zvočnosti oziroma semantičnosti ter v kolikšni meri besedilo, ki vsebuje takšno upodobitev, vpliva na ritmično in melodično strukturo ljudske pesmi.

Predmet raziskave v okviru umetne poetike zaradi prostorske omejitve sega le na področje pesniških del vidnejših zastopnikov slovenske moderne, čeprav bi širše zastavljena obravnava prispevala k širšem pogledu na vpetost glasbila v slovensko literarno ustvarjalnost, saj je glasbilo živo tudi v drugih literarnih obdobjih in žanrih. Kot je za zvon ugotovila Marjetka Golež Kaučič, je *ta instrument prav gotovo največkrat upodobljen v slovenski moderni, če ne*

¹ Kakovosten zvon ima lahko okoli 50 alikvotnih tonov, ki skupaj z Dopplerjevim pojavom oblikujejo zvočno barvo glasbila. Ivan Mercina je pojasnjeval, da alikvotni toni zvona nevede vplivajo na duševnost človeka, četudi jih v glasbi nevedč človek ne sliši [Mercina 1927: 110]. O subjektivni percepciji zvoka zvona piše tudi hrvaški livar Ivan Bosilj v knjigi *Zvona* [Bosilj 2000: 67–70].

bo to veljalo celo za vso slovensko besedno umetnost [Golež Kaučič 1991: 115]. Pri iskanju zvočne in semantične upodobitve zvona v umetnem so obravnavana izbrana pesniška dela Josipa Murna Aleksandrova, Dragotina Ketteja in Otona Župančiča. Za ta del razprave, ki zahteva interdisciplinarno povezovanje literarnoteoretskih, literarnozgodovinskih in socioloških vidikov, so izbrane pesmi avtorjev, ki so najbolj reprezentativne za različne načine upodabljanja zvona v poeziji in osebni odnos pesnika do glasbila.

Z obravnavo ljudskih pregovorov, rekov in ljudskih pesmi sega predmet raziskave tudi na področje folkloristike in etnomuzikologije. V tem sklopu so opazovana besedila ter razmerja ustvarjalcev in nosilcev ljudskega izročila do zvonov na podoben način kakor pri pesnikih moderne. Komparativni in interpretativni metodi dela pa v sklepnem delu podajata spoznanja, ki povezujejo tako umetno kot ljudsko področje raziskave. Sinkretičnosti, najpomembnejšemu elementu ljudske kulture, je posvečen poseben del: v njem so prek glasbenoanalitičnega dela razkrite povezave med melodijo, tekstom in kontekstom ljudske pesmi. Raziskani so vplivi zvonjenja in pritrkavanja na ritmično melodične strukture nekaterih ljudskih pesmi. Z melodičnega vidika razprava zajema glasbene analize ljudskih pesmi, ki vsebujejo tonsko slikanje zvona, in jih primerja z najbolj standardnimi uglasitvami cerkvenih zvonov. Na ritmični vidik je opozorjeno tudi na primerih zbadljivk in drugih ritmiziranih besedilih, ki so nastale kot odsev oponašanja zvonov domače ali sosednje župnije.

ZVON V UMETNEM

Človek željo, da bi ubesedil pomen glasbe, izraža na različne načine, med njimi je tudi poezija. Sam zvok, ki najpogosteje izraža nekaj neizgovorljivega, v povezavi z njegovim širšim kontekstom ponuja tisti pomen, ki ga nato lahko ubesedimo. Ljudje so zvočno raven v želji, da bi jo ubesedili, povezovali z zunajtelesno percepcijo, npr. intenziteto (močan ali nežen zvok), frekvenco (visok ali nizek zvok) ali prostorsko lokacijo (zvok je blizu ali daleč) [Reznikoff 2004]. Tudi v glasbenem izrazoslovju so za opisovanje zvoka zaradi neubesedljivosti njegove slušne zaznave pogosto v rabi sinestetična izrazna sredstva (*mehak glas, tenak zvok* ali razlikovanje zvočne *barve* inštrumentov), kakršna pri upodobitvi zvona uporabljajo tudi pesniki moderne. Opazimo jih lahko v Murnovi pesmi »Večer«, kjer *to mehko ono je zvonjenje*, v Župančičevi pesmi »Duma« *zvok zvona pada črno*, v pesmi »Na sveti večer zvonjenje plava nad Ljubljano« in v pesmi »Brezplodne ure glasovi plapolajo zvonov polnočnih«, verz *tenko zaklenkal je zvon* pa najdemo v Kettejevi pesmi »Na blejskem otoku«. Poleg najznačilnejših slušno-tipnih povezav beremo pri vseh avtorjih tudi slušno-gibne (*plavanje, plapolanje, padanje*) in slušno-barvne (*črn zvok*) povezave.

Zvon ali zvonjenje je najpogosteje uporabljen s pridevnikom *daljni*, kar izraža pesnikovo zvočno občutljivost. *Daljno zvonjenje* simbolizira svet, od katerega je osamljeni pesnik, ki sliši le njegovo *tožbo*, razdvojen in odtujen. Monotono, oddaljeno zvonjenje pesnike moderne tudi pogosto zamakne v meditativno stanje oživljanja notranjega sveta. Zvonjenje v daljavi

ima v pesmih **Josipa Murna Aleksandrova** moč, da kot golob človeka ponese v kraj hrepenjenja («Golob»), ga zamakne v sanjarjenje o prihodnosti («Pesem») ali pričara razpoloženje za obujanja spominov, kakor npr. v Murnovi pesmi »Gospa«:

*Jesenska trudna ovenelost,
tišina logov in dobrav –
globoko v duši osamelost,
zvonjenje tožno iz daljav ...*

Tako pri Murnu kakor pri drugih pesnikih moderne lahko opazujemo tudi signalizacijsko vlogo zvona, kakršno je bitje ure oziroma naznanjanje časa. V takih primerih ima večji simbolni pomen čas, ki ga ponazarja bitje ure v zvoniku, kakor samo zvonjenje. Pesnikom zvon najpogosteje naznanja nočni čas, čas samote, tišine, čas, ko smo najobčutljivejši za čutne zaznave in notranja doživetja. Takrat se oglasi zvon, njegov mehak, omamljajoč ali rezek zvok, najpogosteje kot zvok iz daljave. Tudi J. Mahnič je v nagovoru od odkritju pesnikovega doprsnega kipa povedal, da v *pesnikovem življenju prevladuje žalost, ki se ga najrajši loteva v megli in mraku, ob večernem zvonjenju pa v nočeh ob tožbah in krikih ptic* [Mahnič 2002: 50]. Vtis nočnega, *mehkega* zvonjenja, ki izraža pesnikovo hrepenenje, je zapisan v pesmi »Večer«:

*To mehko ono je zvonjenje
iz tihih nepozabnih dalj –
Molk, kes in gorko hrepenenje,
da nikdar bi vas ne poznal.*

Murnov umik in beg v zavetje podeželja, kmečkenga življenja in praznovanja, v katerem je pogosto ostal sam in se zavedel *svoje uboge človeške usode* [Poniž 1994: 39], je izražen v razpoloženski liriki. Njegovo pesništvo najbolj zaznamuje želja po človeški in naravni lepoti, dobroti in čistosti. Ker mu to v stvarnem svetu ni bilo dosegljivo, pesmi prežema hrepenenje. Kakor komentira J. Kos, je življenje čutil predvsem kot romantičen razkol med človekovo notranjostjo in stvarnim svetom [Kos 1992: 2006], občutek, ki je skupen mnogim pesnikom in je pogosto gibal njihovega ustvarjanja. Murn je tudi sam svoje življenje označil kot *beganje in iskanje* [Poniž 1994: 38] in v pismu Ivanu Cankarju zapisal: *življenje vnanje se mi zdi kot nekaj, kar ni moje in kar me samo zanima* [nav. po Poniž 1994: 41]. Kot pesnik *razglašeni, mračno-svetlih razpoloženj* [Zadravec 1980: 99] je s podobami zvonjenja izrazil disharmonijo notranjega sveta z zunanjim v pesmi »Zvonovi zvonijo za šmarni dan«. V pesmi je praznično zvonjenje (ali pritrkavanje) v kontrastu s *tibo žalostjo v pesnikovi duši*:

<i>Zvonovi zvonijo za šmarni dan, tiba žalost pa je v duši razlita – ne rabim te, idi mi stran, a žalost ne gre mi proč skrita.</i>	<i>Čemu sem otožen, zakaj hrepenim? Zrak nebeški poln je sončnega svita, in zdravje je v meni in zdravje nad njim in žalost – čez ves svet razlita...</i>
---	---

V nasprotju s prazničnim zvonjenjem je zvon lahko tudi znanilec smrti. Z zvonjenjem mrtvaškega zvona v pesmi »Jesenska pesem« Murn predstavlja dekadentno občutje minljivosti,

ki se najpogosteje izraža v podobi jesenskega časa, časa umirajoče narave, pustih polj, sive megle, dežnih kapelj, ki simbolizira smrt, bolezen, samoto in žalost [Kos 1992: 205]:

*Motna kot mogočni vali
silna reka proč drvi
in nekje tam daleč, daleč
zvon na zadnjo pot zvoni.*

Pri **Dragotinu Ketteju** se podoba zvona najpogosteje pojavlja v ljubezenski poeziji, kajti prav osebna lirika, zlasti ljubezenska pesem, je bila glavna pesnikova vsebina in v njej najbolj čutimo utripe njegovega življenja. Ljubezensko izpoved vpleta v t. i. kmetško liriko, v kateri je svet kmetstva popolna, srečna pokrajina človekovega prebivanja, kjer ni razpok in neskladja med naravo in življenjem [Koblar 1976: 268]. Kette je odklanjal dekadentni pesniški izraz in zagovarjal naravno jasnost, svežino in živost doživetij, zglede pa je videl v ljudski pesmi. Ali, z njegovimi besedami, *povrnimo se k naturi, k narodu in naše misli bodo lepe* [nav. po Koblar 1979: 106]. V ljubezensko pesem »Šumi les« vključuje folklorne elemente, z ljudskim izrazom poimenuje večerno zvonjenje (zvoniti avemarijo) in za zavetnika zvona metaforično imenuje svetega Florjana, zavetnika gasilcev, ki zaman gasi razplamtelo Ljubezen:

<i>Kraj tibe vasi</i>	<i>Pa sveti Florjan</i>
<i>Marijo zvoni.</i>	<i>bo kmalu zvonil,</i>
<i>Marija molči,</i>	<i>zvonil bo zaman,</i>
<i>v mojem srcu žgoli:</i>	<i>ah, zaman bo gasil:</i>
<i>Fuj, fuj, cicifuj.</i>	<i>Fuj, fuj, cicifuj...</i>

Folklorni motiv magičnega zvona, ki odganja zle duhove, je v pesmi »Morituri«:

*...Ej to joj je mladenič proč udril
in ni rešitve čakal od zvonov...*

Prvotna zasnova pesmi »Na blejskem otoku« je imela naslov »Dva brata« in je z ostro ironijo smešila tedanje politično življenje [Koblar 1979: 106]. Pod vtisom obiska Bleda in Vintgarja pa je Kette v pesem vključil tudi motiv zvona želja. Čudežni zvon je v pesmi štirikrat posrednik med *prošnjami pobožnega ljudstva romarskega* in božjim, Devico Marijo:

*Naprej je prišla, Bog ve, Bog ve,
al angelček ali demon –
prijela za vrvo je s prelepo roko
in tenko zaklenkal je zvon.*

Bivanje v Novem mestu zaznamuje ljubezensko liriko z veselejšim, jasnejšim, globljim in bolj čutnim izrazom, ki je pogosto povezan z gostilniškim okoljem [Koblar 1979: 106]. V času pisanja pesmi »V gostilni« Kette še ni zaznamovan z globoko, hrepenečo in plemenito ljubeznijo do Angele, zato *daljni zvon* predstavlja čutno, kratko, avanturno Ljubezen:

*Zašlo je žarko sonce,
utihnil daljni zvon,
utihnil tudi davno že
pojoči polifon.*

Iz *brezskrbne fantovske poezije* [Kos 1992: 198] se pri Ketteju razvije dvojnost duhovne in čutne ljubezni. Njegovo duhovno pojmovanje ljubezni, zaznamovano s hrepenenjem po neusojeni izvoljenki Angeli, je pogosto ovito v primere iz narave, kamor je tako rad zahajal in vanjo vključil tudi glas zvonov. V drugem sonetu iz cikla »Izprehod« z zvonjenjem opoldanskih zvonov, ki predstavljajo simbolno vez z nebesi ali božjim, izraža duhovnost ljubezni:

... *poldne zvonijo zvonovi,*
kdo pozdravlja z visokih nebes? ...

V zadnji Kettejevi pesnitvi »Na molu San Carlo« spet močno zaživi ljubezensko čustvo, ki ga primerja z občutjem velikega sveta in veselja. Pesnitev je zaznamovalo služenje vojaškega roka v Trstu. Vdan v usodo neuslišane, duhovne ljubezni do Angele, išče čutno ljubezen v mediteranskem okolju. A še vedno je ta duhovna ljubezen tako močna, da jo primerja z glasnostjo vseh zvonov na svetu:

... *Ej, v njegovih prsih hrabrih*
ena luč žari krasneje
kakor vsi neba svetovi,
eden glas zveni krepkeje
kakor vse zemlje zvonovi ...

Svoje zgodnje dekadentsko občutje življenja, ki je brezplodno in dolgočasno, **Oton Župančič** izraža v pesmi »Brezplodne ure«, v kateri doživlja podobne občutke kot Murn v pesmi »Zvonovi zvonijo za šmarni dan«. Na eni strani gre za osamljenost in tegobo pesnika, na drugi strani za množico, ki doživlja prazničnost in čarobnost božičnega časa. Zvonjenje je meja, onkraj katere je osamljeni pesnik. Mušič razlaga Župančičevo dojemanje razmerja med pesnikom in drugimi ljudmi z besedami: *Poet je po njegovem privzdignjen nad vsakdanje življenje in nenehno razpet med svojimi sanjami, ki ga dvigajo v duhovni svet daljnih carstev, in težo zemeljske resničnosti* [Mušič 1986: 169]. To razpetost in pesnikovo privzdignjenost nad življenjem (zvonjenjem) lahko opazujemo v pesmi »Na sveti večer«:

Zvonjenje plava nad Ljubljano
in nad zvonjenjem plava duh blodeč;
zanj jaslic ni, zanj ni pastirčkov,
zanj ni na smrekici prižganih svečk...

V umetni poeziji je zvon upodobljen na pomenski ravni, pogosto pa je v pesmi vključen tudi njegov glasbeni element, zvočnost. Že sama narava besede zvon je zvočna, saj z glasovnim slikanjem sugerira pojav zvoka oziroma zvonjenja. M. Kmecl, opirajoč na teorijo Leonida Sabanejeva ugotavlja, da je že *prvotno stanje jezika zvok, zato jezik brez ideografske funkcije lahko obstaja, ne more pa brez zvočnosti, in: zvok je v glasbi absoluten, v jeziku pa le pogojen, vezan na jezikovno konvencijo. Prav to omogoča tudi posebno igro dvojnega ritma: zvočnega in pomenskega* [Kmecl 1976: 35]. Župančičeve pesmi zaradi njegovega izjemnega *ritmično-muzikalnega bogastva* [Mahnič 1955: 43] najbolje odsevajo to dvojnost. *Z besedno-zvočnimi igrami, onomatopoiijo in glasovnim slikanjem pesnik naravnost razsipava na vsakem koraku* [Mahnič 1955: 73]. Hkrati v pesmih zvočno in ritmično upodobljeni zvon pogosto

postavlja v pozicijo subjekta (zvon *ječi, toži, bije, poje, trka* idr.). V impresionistični pesmi »Vihar« zvonovi ne pojejo ubrano in njihov disharmonični zvok je primerljiv z nemiro in človeški duši [Golež Kaučič 1991: 113]. Zvon ječi in se upira bučanju divjega viharja oz. silnim ljubezenskim čustvom zaljubljenecv. Glasbilo ima v pesmi tudi vlogo zvona želja, vendar prošnje ne izpolni in ljubezni ne usliši:

*Zvon je zajécal, zvon na oblak;
veter raztrgal mu je prošnjó,
vrgel jo v mrak, razbil ob goró;
obnemogel zvok je usak...*

Tako kot »Vihar«, tudi »Dumo« J. Mahnič poimenuje prava *simfonija v ritmično muzikalnem pogledu* [Mahnič 1955: 44]. V pesnitvi »Duma« zvon simbolično izraža stisko slovenskih izseljencev, s katero se je Župančič srečal v Beli krajini, kjer je preživel otroška leta in kamor se je tudi pozneje rad vračal. Tudi njegova mati je želela v Ameriko, kjer je bilo že pet njenih sester. Potrebo po *simfoniji o lepota domače zemlje* [Mušič 1986: 172] je Župančič začutil med bivanjem v Parizu. Ker so ljudje v sovaščanom, ki so odšli na dolgo pot, na delo v tujino ali v vojsko, zvonili enako kakor se zvoni pokojnim, Župančič v pesmi upodablja glas velikega, mrtvaškega zvona, ki poje *Hamburk*. Ta simbolizira pristanišče nad izlivom Labe v Severno morje, kjer so se vkrcavali izseljenci za Ameriko. V pesmi ritmično napetost Župančič ustvarja z nizom soglasnikov h, m, r, b, k, s čimer *poudarja individualno in narodno tragiko* [Zadravec 1980: 154], saj so zvočni *poudarki v njej tako močni, da izzovejo skoraj fizično bolečino* [Zadravec 1980: 134]:

<i>Hamburk, Hamburk! – veliki zvon</i>	<i>Hamburk, Hamburk! – pada črnó,</i>
<i>poje ji, bije,</i>	<i>meša se, lije,</i>
<i>toži, vpije,</i>	<i>use ovije</i>
<i>pada trdó, na njeno glavó.</i>	<i>v svojo motnjavo, zemljó in nebó.</i>

Župančičeva pesem »Dies irae«, ki jo je napisal leta 1914, je preroška napoved prve svetovne vojne. Podobo sodnega dne takoj na začetku akustično objame z zvokom velikega zvona, ki se onomatopoično oglasi z besedo *dom*. Neubrano zvonjenje je kot pošastna in grozeča božja tožba, prisposodba za prihajajoče vojne katastrofe in predstavlja *bivanjsko disonanco in zvočno disharmonijo* [Golež Kaučič 1991: 115]:

Dom
razmajál je svoj véliki zvon;
kakor da toži nad mestom Bog,
kroži glas vse naokrog,
trka na okna, bije ob duri,
preko streh stresa s peroti
črno grozo dušam nasproti,
plaši in buri,
bega otroka in sega z mračno roko
starcu v prsi globóko.

ZVON V LJUDSKEM

Erich Stockmann kot enega izmed virov, vrednega poglobljene raziskave, navaja pripovedke, mite, pravljice, pesmi, uganke in ostale oblike ljudskega slovstva. Meni, da je raba teh virov, ki nam pogosto odstirajo vpogled v življenje glasbil, zaradi vplivov različnih faktorjev omejena, vendar je njihova osrednja vrednost, v tem da so izraz ustvarjalca, tj. ljudstva. Glasbila so bila videna skozi oči nosilcev ljudskega izročila in opisana z njihovim načinom izražanja. Kljub subjektivnosti takih navedb so lahko ti viri z znanstvenega stališča obravnavani kot avtentični, čeprav se morda vedno ne ujemajo z realnimi, objektivnimi dejstvi [Stockmann 1965: 159].

Ljudsko izročilo, ki spremlja človeka v vsakdanjem in prazničnem življenju, najpogosteje odseva življenjsko stvarnost in *duševno podobo* ljudstva. V njem lahko opazujemo odnos človeka do soljudi, do predmetov, narave in tudi transcendence. Pogosto nam odstira fizično podobo glasbil, načine uporabe, tehnike igranja, priložnosti za igranje idr. Nosilci ljudskega izročila so z večino glasbil v primerjavi z zvonom pogosteje v neposrednem stiku, jih vidijo, opazujejo tehniko igranja, otipajo in celo nanj igrajo, medtem ko je zvon v zvoniku, oddaljen, neviden, neotipljiv, zato je v ospredju človekove zaznave pogosteje njegov zvok. Zvonjenje zvonov je tesno povezano s cerkvenim življenjem, spremlja pomembnejše prelomnice v človekovem življenju in simbolično povezuje nebo in zemljo, božje ali nebeško, s prošnjami in molitvami ljudi na zemlji.

Zvon v rekih in pregovorih

Prav pogost je pojav zvonov in zvonjenja v slovenskih ljudskih rekih in pregovorih, katerih brežčasni značaj ohranja aktualnost tudi v današnjem času. Interpretacija rekov in pregovorov razkriva pretekle šege in navade (zvonjenje ob smrti, proti toči, zvonjenje za srečo), ki so se v današnjem času premestila na druga področja družbenega življenja.

Za pregovore in reke, kakor tudi za celotno ljudsko izročilo, je značilno, da se zvon pogosto pojavlja v personificirani obliki, kar *ustvarja intimno razmerje med človekom in živo ali neživo naravo* [Terseglav 1987: 58]. Glagol *zvoniti* je zamenjan z glagolom *peti* (*pojejo velikonočni zvonovi, poje mu večni zvon*), kar kaže, da je za Slovence zvon več kot samo glasbilo, saj s posebljanjem izraža tudi čustveno navezanost nanje [Kumer 1983: 22]. Številni reki,² v katerih se pojavlja zvon, metaforično izražajo bližajočo se smrt: *zvon* ali *bije mu zadnja ura, poje mu večni zvon, komu zvon*, *zvon mu bije*. V pregovorih³ zvonjenje zaradi jakosti zvoka najpogosteje metaforično izraža javno razglašanje: *dobro storiti, pa ne okrog zvoniti; če lepo dekle šepeta, se sliši dalj kot glas zvana; potrka na les in ne obešaj na veliki zvon*; zamujeno priložnost: *zvoniti po toči je prepozno*; srečo: *v pesek vpiši grenke ure svoje, a v kamen ukleši, kar zvonček sreče poje*; različno uglašena zvana pa ponazarjata nasprotna vidika ali mnenji: *da se resnica prav spozna, treba je čuti dva zvana*.

² Reki so povzeti iz SSKJ 5.

³ Pregovori so iz <http://www.omnibus.se/beseda/> in v, I. in B. Rogelj Škafar (ur.) 2003.

Zvon v ljudski pesmi

V slovenskem ljudskem izročilu ni izrazito domoljubnih pesmi, po eni strani zaradi dolgega obdobja izrazito univerzalističnega pojmovanja sveta evropskih narodov in po drugi zaradi dolgotrajne tuje oblasti, pod katero se je nacionalna zavest Slovencev počasneje razvijala. *Slovenec* [se] *svojih korenin jasno zave šele takrat, ko mora zdoma ali se znajde v tujini* [Kumer 1996: 47]. Zgodovinske okoliščine so pri Slovencih bolj podpirale pokrajinsko pripadnost ali pa so se njene meje ustavile že na robu domače vasi oziroma fare [Kumer 2002: 194]. Vas je bila zaradi manjših možnosti prometnih povezav precej bolj avtonomna celota, kakor je danes, zato so njeni prebivalci v ljudski pesmi izražali svojo lokalno zavest in pripadnost. Ker so cerkev in hkrati njeni zvonovi prostorsko in socialno središče vasi in vaškega življenja, v pesmih pripadnost lokalni cerkvi, ki je izražena z imenom njenega zavetnika, pogosto zamenja pripadnost cerkvenemu zvonu. Enemu od zvonov so namreč navadno določili istega zavetnika, kakor ga ima cerkev, kateri pripada. Takšno obliko pripadnosti predstavlja po vsej Sloveniji razširjena ljudska pesem »Prelepa je domača fara«, pri čemer sta besedi *domača* in ime zavetnika cerkve zamenjana z imenom kraja ali fare ter svetnika lokalne cerkve. Opevanje farnega zvona izraža ponos vasi in tudi lastništvo nad njim, saj nakup zvonov še danes omogoča finančni prispevek faranov:

*...prelepa je (ihanska) fara,
še lepši je (ihanski) zvon.
...res lepo mi poje ta (ihanski) zvon,
svet (Jurij) je njegov patron.
[GNI M 20.596]⁴*

Tudi v spominu izseljencev in njihovem izrazu stiske in domotožja, ostaja zvočna podoba zvona najmočnejša:

*O ti svetga Pavla zvon,
ki te slišal več ne bom!
[Kumer 1983: 22]*

Signalno vlogo zvona upodabljajo pesmi nočnega čuvaja. Nočni čuvaji so varovali mesto pred morebitnimi izbruhi požarov najverjetneje že od srednjega veka. V ta namen so na ves glas izklicevali ure in tako dokazovali svojo budnost [Kumer 2002: 21]. O nočnih čuvajih, ki so poleg izklicovanja ur morali tudi zvoniti, je pisal že Valvazor: *tudi cerkovnik v Kamniku za Malim gradom je moral zvoniti vsake četrte ure ter zraven klicati: 'čuvaj!' v znak, da je buden* [Rupel 1969: 376]. Tudi mesto Ljubljana je imelo poklicnega nočnega čuvaja, ki je s helebardo in svetilko v roki, najpozneje po velikem požaru leta 1524, postal del mestnega življenja. Dokazovati je moral svojo budnost tako, da je po bitju ure na grajskem zvoniku moral še sam z udarcem roke ponoviti bitje. Drugi čuvaj, ki je patroljiral po ulicah, pa je ure izkliceval [Makarovič 1995: 67]. Nočne čuvaje so imele tudi vasi, vendar so to delo

⁴ GNI M: Arhiv zvočnih posnetkov Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

izmenjaje se opravljali vaščani sami. Nekateri so samo izklicevali ure, drugi pa so zraven še zapeli, in sicer vsako uro drugačno besedilo:

*Ura je devet odbila
u turnu svetgá Antona!
Varujte se ogná in otrók,
da ne bo prevelik jok.*

[GNI M 26.648]

Odhod fantov v vojsko je spremljalo zvonjenje ali pritrkavanje, o čemer priča ljudska pesem »Fantič sem star šele osemnajst let«. Splošna vojaška obveza je bila z zakonom uvedena leta 1771 in je bila sprva dosmrtna, zato fant v pesmi toži, da se nikoli več ne vrne. Žalostno slovo naznanjajo tudi personificiran *milo pojoči zvonovi*:

*Pri fari zvonovi že milo pojo,
od fantov, dekličev jaz jemljem slovo.
Pa jemljem slovo,
da Bog ve, kako,
nazaj me nikol' več ne bo.*

[GNI O 5112]⁵

Zvonjenje je še danes nepogrešljiv del pogrebnega obreda in tako tudi pogost motiv mrliških pesmi. Včasih so smrt naznanjali že pred pogrebom in z različnimi vzorci zvonjenja (zvonjenje v *štukih/cugih*) ter z velikostjo zvona oznanili spol ali starost umrlega. Štajersko pesem »Milo polenski zvonovi«, ki sodi med t. i. *slovesa* in se je iz obsmrtnice pozneje prevrstila v pripovedno pesem, so peli v različnih krajih Slovenije. Opisuje tragično smrt mladega fanta, ki se je nabodel na kavelj palice za puljenje sena. Zadnja kitica te pesmi razkriva tudi leto dogodka, leto 1894. Ob smrti so mu peli zvonovi iz Polenšaka pri Dornavi:

*Milo polenski zvonovi,
zadnjo pesem pojejo,
Franca Zorka pa k pogrebu,
mladi fantje nesejo.⁶*

[GNI O 3054]

Zvonjenje mrličem ima sicer lokalne posebnosti, vendar je smrt moškega marsikod naznanilo začetno zvonjenje z velikim zvonom, ženske s srednjim in otroka z malim. Slutnjo smrti, ki ga čaka pri vojaki, izraža tudi pesem »Oj ta vojaški boben«, v kateri se pojavi lokalno zvonjenje za oznanjanje smrti, saj v njej smrt moškega naznani veliki zvon⁷:

*Oj, ta vojaški boben,
ta bo meni velki zvon.*

⁵ GNI O: Arhiv Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi z napevi (OSNP) – zapisi, nastali 1904–1914, pod vodstvom tega odbora. Hrani ga GNI ZRC SAZU, Ljubljana.

⁶ Motiv zvonjenja je razviden tudi v melodični strukturi, ki je obravnavana v naslednjem poglavju.

⁷ Zvočno sugestijo ustvarjajo nekatere različice v drugem delu pesmi, ko z onomatopoeičnimi zlogi oponašajo zvonjenje zvona z zlogom *bom*, ki s spreminjanjem naglase na vokalu *ó*, *ó* ponazarja udarce kemblja na dve strani zvona (*dve plati*).

Oj, ta mi bo zazvonil,
kadar jaz umrl bom...
[GNI O 1126]

Tudi v nabožnih pesmih je z ljudsko govorico predstavljena vloga zvonov v vsakdanjem življenju. Personifikacija zvonov tu dobi še širšo izrazno vlogo: *nas s spanja budijo* [GNI O 6810], *s pogrebom gredo* [GNI O 11224], *žalostno oznanjujejo* [GNI O 11528], *častijo preblaženo lursko gospo* [GNI O 5863], *»češčena Marija« donijo glasno* [GNI O 2065] idr.

Ritmično - melodični vidiki

Ritmizirana besedila, ki so najpogosteje del otroškega ljudskega izročila, se pojavljajo kot izštevanka, igriva rimana besedila, enokitične zmerljivke otrok med seboj ali posmehljivke osebam po imenih, starosti, lastnostih. Zmogljivost otroškega pevskega glasu določa obseg pesmi, okoliščine, da petje ponavadi spremlja gib, določajo ritem, otroška igrivost pa vsebino [Kumer 1988: 185]. Z ritmičnimi obrazci pa so si tudi odrasli krajšali čas in pomagali pri delu, npr. mlatenju žita, izdelovanju sodov, kovaštvu. Tudi lokalno zavest so pogosto izrazili v obliki zbadljivk in se tako *obregnili* ob prebivalce sosednjih krajev. Besedila izražajo ljudske domiselnost in so poznana skoraj v vsaki vasi [Kumer 1983: 29]. Pogosto so s takimi besedili oponašali zvonjenje zvonov domače ali sosednje župnije in si v nekaterih primerih z njimi pomagali tudi pri pritrkavanju, tako da so ob igranju na zvonove izgovarjali ritmizirano besedilo. Prebivalci vasi v okolici Rake na Dolenjskem so zbadali Račáne:

Na Ra-ki, na Ra-ki so sa-mi be-da-ki.

Kolk Ra-čanov tolk ta-tov,

pow-na Ra-ka pan-kr, pan-kr, pan-kr-tov.

Slika 1: Na Raki so sami bedaki [Kumer 1983: 29].

Nekateri poustvarjalci ritmiziranih besedil so terenske raziskovalce posebej opozorili, kadar so oponašali pritrkavanje, pri drugih pa je mogoče oponašanje opaziti iz same ritmične strukture in vsebine besedila. Besedilom oponašanja zvonjenja in pritrkavanja je skupna geminacija zlogov ali besed ter enokitična, najpogosteje dvovrstična pesemska oblika. Ponavljanje in kratki ritmični motivi pa so tudi bistvena glasbena značilnost zvonjenja in pritrkovalskih melodij. Nekatera ritmizirana besedila, ki oponašajo pritrkovalske obrazce, nimajo enakomerne ritmične strukture skozi celotno besedilo, tako da krajši zlogi oziroma ritmični motivi s krajšimi notnimi vrednostmi spominjajo na tehniko gostenja,⁸ vendar

⁸ V razpravi je za tehniko pritrkavanja uporabljena terminologija, ki jo je povzeto po ljudskem izrazoslovju uvedel J. Strajnar, sodelavec GNI ZRC SAZU. Več o tem Strajnar 1985.

pa bi težko trdili, da le po tem lahko ločimo pesmi, ki oponašajo zvonjenje, od pesmi, ki oponašajo pritrkavanje. V zaključnih taktih primera oponašanja Jagrških zvonov iz Šebrej na Primorskem lahko zaznamo enakomerno zvonjenje velikega oziroma letečega zvona, s katerim se najpogosteje sklene (slika 2) ali začne pritrkovalska viža ali zvonjenje (slika 3):

Slika 2: Šebrejenc že gre do [GNI R 25.629 a].⁹

Slika 3: Navadna sedem [GNI M 41.854].¹⁰

Poleg zbadljivk, namenjenih sosednji vasi, so poznane tudi pesmi, s katerimi so ljudje oponašali zvonove domačih cerkva. Nekatera oponašajo mrliško zvonjenje in s tem tudi zvonjenje posamičnih zvonov. Primernost takšnega izraza so ljudje našli v obliki rimanih ritmiziranih govorjenih besedil ali petih pesmi na dveh ali treh tonih, ponavadi v razmerju male terce ali toničnega trizvoka. Število tonov v oponašanju pogosto pomeni nezavedno zaznavo števila in uglastitve domačih zvonov. Tako so npr. ob smrti otroka oponašali najmanjši zvon na Ježici pri Ljubljani, v zibajočem šestosminskem ritmu s tremi toni:

Slika 4: Pet angəlnov.¹¹

Najslikovitejše oponašanje pritrkavanja pa zaradi večglasnih melodij in specifične ritmične strukture predstavljajo pesmi, ki so bile zbrane v Slovenski Istri [Špeh 1999: 93–100]. Če bi raziskovalci namenjali več pozornosti zbiranju takšnega gradiva, bi verjetno zaznali njihovo razširjenost tudi drugod po Sloveniji. Pesmi domiselno, največ dvoglasno, oponašajo pritrkovalske vzorce. Začne veliki zvon, pozneje pa se mu pridruži manjši, kakor v večini primerov pritrkavanja:

⁹ GNI R: Arhiv rokopisnih pesmaric in drugih rokopisnih zapisov, ki ga hrani GNI ZRC SAZU.

¹⁰ Notografija je narejena po sistemu J. Strajnarja, v katerem število črt notnega črtovja ustreza številu zvonov.

¹¹ Zapel M. Ramovš (GNI ZRC SAZU) in povedal tudi, da imajo v cerkvi na Ježici tri zvonove.

Slika 5: Tona, Juca [Špeh 1999: 99].

Slovenski etnomuzikolog R. Hrovatin v članku *Kvintna pentatonika na Slovenskem* zagovarja tezo, da je na ohranitev pentatonike pri nas vplivala uglasitev zvonov in s tem posledično zvonjenje in pritrkavanje. Primerjal je melodično strukturo pesmi, s katerimi so ljudje oponašali zvonove, in *tradicionalno uglasitev zvonov* po priporočilih zvonoslovca Mercine [Hrovatin 1964: 73], ki je imel po prvi svetovni vojni na Slovenskem odločilen vpliv pri določanju uglasitev novo nabavljenih zvonov. Pogoste harmonične uglasitve¹² zvonov priznane ljubljanske livarne Samassa so tako zamenjale melodične uglasitve. Mercinova uglasitev je priporočala majhen intervalni obseg zvonov (kvarta v triglasnem zvonilu in največ seksta v štiriglasnem). Triglasno zvonilo naj bi vsebovalo le eno terco, štiriglasno pa lahko tudi dve. Najpriporočlivejše uglasitve so *c, es, f* pri triglasnem zvonilu, *c, es, f, g* pri štiriglasnem zvonilu ali *c, e, g, a* kot zvonila *veselega značaja* (zaradi durove harmonije) ter *c, d, e, g* (manj priporočljivo zaradi večje intervalne razdalje med malima zvonovoma) [Mercina 1927: 177–178]. Najpogostejše uglasitve zvonil, nekatere transponirane in povezane v tonski niz, tvorijo popolno anhemitonsko pentatonsko lestvico. Ta vrsta pentatonike, im. tudi dopentatonika, pa je osnovna oblika vseh pentatonskih pojavov na Slovenskem. Pentatonika je le posledica melodičnega razvoja iz štiri-, tri- in dvotonskih zaporedij (tetratonika, tritonika in bitonika) in je večinoma sestavni del otroških pesmi, tako slovenskih kot tudi drugih evropskih narodov [Vodušek 1990: 89]. Pentatonski nizi sestavljajo tudi številne ljudske pesmi, s katerimi so ljudje oponašali zvonjenje zvonov. Oponašanje zvonov je najpogostejše s tritonskimi in štiritonskimi nizi, kar je verjetno povezano s tem, da so v slovenskih cerkvah najpogostejša tritonska in štiritonska zvonila. Melodije tritonskih nizov pogosto vsebujejo

¹² Mercina in Kimovec, sta v letih po 1. svetovni vojni največ pisala o uglasitvah zvonov v *Cerkvenem glasbeniku*, uporabljata izraza *harmonična uglasitev* za zvonove, uglasene v intervalnih razmerjih terce ali kvarte, in *melodična uglasitev* za zvonove, pri katerih je prisotno tudi intervalno razmerje sekunde (triglasno zvonilo mora vsebovati vsaj eno sekundno razmerje, štiriglasno dve). Več o tem Mercina [1922: 9–12, 29–34] in Kimovec [1921: 37–39].

tone razloženega durovega kvintakorda (slika 4), mešane nize intervalov velike sekunde (slika 6), padajoče zaporedne nize velike sekunde in male terce ali velike terce in velike sekunde. Redkejši so primeri v šestnem obsegu, ki sovpadajo z uglasitvijo štiritonkih zvonil (slika 7). Tritonska šaljiva pesem, ki oponaša zvonove v Kozani, s postopnim dodajanjem tonov ponazarja postopno vključevanje treh zvonov v zvonjenje (slika 8):

Slika 6: Mežnar je babo ubow [GNI O 6173].

Slika 7: Pou beričeu, pou tatou [Hrovatin 1964 :75].

Slika 8: Sam, sam, sam [GNI R 25.602].

Slika 9: Palenta [Špeh 1999: 100].

Ponazoritev zvonjenja z ritmično melodičnimi elementi ni poznano samo v pesmih, ki so ustvarjene, da bi oponašale zvonove (otroške pesmi, zbadljivke). Najdemo ga tako pripovednih kot tudi v lirskih ljudskih pesmih. Pojavlja se v vsebinskem kontekstu pesmi, najpogosteje v pesmih z nabožno vsebino. Tonsko slikanje zvonjenja se ponavadi pojavlja v pesmih, ki v prvem verzju ali vsaj v prvi kitici vsebujejo motiv zvonjenja. Večini pesmi je skupno tonsko slikanje z razloženim akordom durovega trizvoka, tako kvintakorda kot njegovih obratov, sekstakorda in kvartsekstakorda:

Slika 10: Zvonovi zvonijo [GNI O 6810].

Najpogostejša ritmična shema je tridelna, tako tričetrtinska, kot triosminska. V pripovedni pesmi *Milo polenski zvonovi* nas triosminski taktovski način in ponavljajoč ritmični motiv četrtnike in osminke, skupaj z značilnim melodičnim motivom razloženega kvintakorda, spominja na *zibajoč* ritem zvonov:

Slika 11: Milo polenski zvonovi [Cvitanič 1996: 231].

SKLEP

Z upodobitvijo zvona so na obeh ravneh, v ljudskem in umetnem, izražene vse poglobilne funkcije, ki jih opravlja v vsakdanjem življenju. Zvonovi naznanjajo čas, se oglašajo ob cerkvenih praznikih, zvonijo mrličem, vabijo k bogoslužju, predstavljajo povezavo s transcendentnim, odganjajo zle duhove, budijo spomin na rodni kraj in blažijo stisko izseljencev. V nekaterih ljudskih pesmih je zvon identificiran s krajem, domačo ali sosednjo faro ali v zbadljivkah, z značajem prebivalstva določene fare.

V umetnem in ljudskem je najpogosteje upodobljen veliki zvon, ki metaforično pomeni mrtvaški zvon, v pregovorih pa tudi javno razglašanje. V umetne poetiki lahko stvarno upodobitev zvona, ki nam priključuje slušno ali vidno zaznavo, pogosteje opazujemo v pesniških delih Ketteja in Murna Aleksandrova, medtem ko simbolna stran močnejše zaživi v delih Župančiča. Pri Ketteju in Murnu je zvon pogosteje upodobljen kot pesemski objekt. Predstavlja del zvočne impresije iz okolja in ustvarja posebno ozračje in razpoloženje, najpogosteje osamljenost in hrepenenje. Opazovanje razmerja upodobljenega glasbila s sosednjimi besedami, pridevniki in prislovi, ki je pomemben dejavnik pri analizi [Golež Kaučič 1991: 104], je pripeljalo do spoznanj, da se tako v ljudskem kot v umetnem zvon pogosto pojavlja s pridevniki in glagoli, ki ga poosebljajo in tako postavljajo v pozicijo subjekta v pesmi. Pesniški element poosebitve je v delih pesnikov moderne tudi sinestezija, povezava s pridevniki čutnega področja, ki ne izražajo zvočnih pojavov, medtem ko je v ljudskih pregovorih, rekih in pesmih zvon najpogosteje poosebljen z glagolom *peti*. Zvon je v umetnem idealno metaforično sredstvo za ponazoritev ljudskega, kmečke idile v okviru romantičnega razkola med zunanjim in notranjim svetom. Čeprav je prisoten tako v urbanem kot v podeželskem okolju, lahko na primerih vidimo, da se najpogosteje (izraziteje pri Murnu in Ketteju) po-

javlja v kontekstu dotikanja s folklorno poetiko. Zvonjenje je pri Župančiču del slušnega impresionističnega izraza, s katerim avtor najpogosteje izraža nadpomene. V njegovi poeziji estetika najde izrazno sredstvo prek evokacije zvokov, ki jo ustvarja z nerazločnostjo med ritmom in besedami. Kakor pravi A. Leroi-Gourhan v knjigi *Gib in beseda: Bolj, ko so besede nerazumljive, bolj postaja poezija podobna glasbi* [Leroi-Gouhran 1990: 68].

Zvočnost in pomenskost sta v umetnem in ljudskem prepletena, vendar na neki način nasprotno sorazmerna. Kadar prevlada pomenska raven, je v ozadju zvočna, in kadar je močnejša zvočna, je manj izrazita pomenska raven. Zvočno upodabljanje zvonov, ki v umetnem prevladuje pri Župančiču, je v ljudskem najpogosteje izraženo ritmično ali z onomatopoijo (*bim-bam-bom, din-dan-don, tingl-tangl, cingl-congl, do-ron-don*). Tonsko slikanje zvonov je v ljudski pesmi najpogostejše pri ritmiziranih besedilih, ki oponašajo zvonjenje domačih zvonov ali zbadajo prebivalce sosednjih vasi z oponašanjem zvonjenja njihovih zvonov, motivi zvonjenja pa se pojavljajo tudi pri drugih oblikah ljudske pesmi. Večinoma je tako oponašanje ponazarjeno s terčnim intervalom ali razloženim durovim kvintakordom oziroma kvartsektakordom. Uglasitve pesmi, ki oponašajo zvonjenje v velikih primerih tako ustrezajo najpogostejšim uglasitvam slovenskih zvonov. Tonsko slikanje je ponazorjeno z akordično melodiko, tridelnim metrumom in ponavljajočim se ritmično melodičnim *zibajočim* motivom. Šele vsi trije elementi skupaj pa ustvarjajo pravo zvočno podobo zvonjenja.

Zvon nam kot pogosto omenjeno glasbilo v literaturi in ljudskem izročilu odstira svojo vlogo v življenju ljudi, skupnosti in mišljenju posameznikov v določenem družbenozgodovinskem okolju. Odkrivanje njegove podobe v ljudskem in umetnem, ki sta medija prek katerih človek izraža svoj pogled in razumevanje sveta, je lahko pomemben vir, ki priča o močni simbolični vrednosti glasbila za določen narod.

VIRI IN LITERATURA

Bosilj, Ivan

2000 *Zvona*. Zagreb: Graphis.

Cvitanič, Slavica

1996 *Margensko pevsko izročilo*. Maribor: Samozaložba.

Golež Kaučič, Marjetka

1991 Glasbeni inštrumenti v slovenski književnosti. V: *Med godci in glasbili na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej in ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Sekcija za glasbeno narodopisje: 104–125.

Hrovatin, Radoslav

1964 Kvintna pentatonika na Slovenskem. *Slovenski etnograf* 16–17 (1963–64): 65–88.

Kette, Dragotin

1976 *Zbrano delo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Ilich, Iztok in Bojana Rogelj Škafar (ur.)

2003 *Pregovori in reki. Leto in dan v slovenski ljudski modrosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije in Slovenski etnografski muzej.

Kimovec, Fran

1921 Novi zvonovi. Kakšni glasovi? *Cerkveni glasbenik* 5–6: 37–39.

Kmecl, Matjaž

1976 *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba Borec.

Koblar, France

1976 Spremna beseda. V: Kette, Dragotin, *Zbrano delo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

1979 Spremna beseda. V: Kette, Dragotin, *Pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kos, Janko

1992 *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kumer, Zmaga

1983 *Ljudska glasbila in godci na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica.

1988 *Etnomuzikologija. Razgled po znanosti o ljudski glasbi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

1996 *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Založba ZRC.

2002 *Slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica.

Leroi-Gourhan, André

1990 *Gib in beseda II*. Ljubljana: ŠKUC.

Mahnič, Joža

1955 *Oton Župančič. Pregled, oznaka in ocena njegove umetnosti in dela*. Maribor: Založba Obzorja.

2002 Murnova pesniška izpoved. *Glasnik Slovenske matice*: 49–50.

Makarovič, Gorazd

1995 *Slovenci in čas. Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Krtina.

Mercina, Ivan

1922 O uglasitvi bronastih zvonov istega zvonila. *Cerkveni glasbenik* 7–8: 9–12, 29–34.

1927 Priporočljiva omejitev v uglaševanju cerkvenih zvonil. *Cerkveni glasbenik* 7–8: 176–178.

1927 Vpliv zvona na duševnost človeka. *Cerkveni glasbenik* 5–6: 109–111.

Murn Aleksandrov, Josip

1954 *Zbrano delo I*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Mušič, Janez

1986 Spremna beseda. V: Župančič, Oton, *Pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Poniž, Denis

1994 *Lirika slovenske moderne*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Reznikoff, Iegor

2005 On primitive elements of musical meaning. *The Journal of Music and Meaning*, Vol. 3, section 2, <http://www.musicandmeaning.net/issues/showArticle.php?artID=3.2>, (27. 2. 2006).

Rupel, Mirko

1969 *Valvasorjevo berilo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Slovar slovenskega knjižnega jezika [SSKJ]

1991 *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 5. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Stockmann, Erich

1965 Towards a History of European Folk Music Instruments. *Journal of the International Folk Music Council* 17: 155–164.

Strajnar, Julijan

1985 *Pritrkavanje*. Ljubljana in Maribor: Helidon in Obzorja.

Špeh, Rožana

1999 *Šupeter je na lepa vas. Zbirka ljudskih pesmi iz Slovenske Istre*. Ljubljana: Kres.

Terseglav, Marko

1987 *Ljudsko pesništvo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Literarni leksikon; 32).

Vodušek, Valens

1990 *Pentatonika - Izhodišče razvoja slovenske ljudske glasbe*. Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede.

Zadravec, Franc

1980 *Elementi slovenske moderne književnosti*. Murska Sobota: Pomurska založba

Župančič, Oton

1956–59 *Zbrano delo I, II, III*. Ljubljana: Triglavsko tiskarna.

BELLS. THEIR MUSICAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS IN MODERN SLOVENIAN POETRY, FOLK SONGS, PROVERBS, AND SAYINGS

Due to its position and function within a sacral environment, its physical form, strong aliquote tones that create musicality, and probably a number of other factors the bell has always invoked diverse feelings: joy, festive mood, longing, sorrow, homesickness, awe, terror, and fear, to name a few. Bell imagery in literary poetics and in popular tradition reflects the relation between the community, or its individuals, and the bell. The article deals only with those authors of the Slovenian Moderna whose works depict folk instruments, traditional sayings, proverbs, and folk songs; the emphasis is on the textual and the musical aspects. Examined are the objective and the symbolic roles of the bell, its musicality, position within a text, and context as a whole.

A semantic analysis shows the objective and the symbolic functions of the bell in everyday life. Bells strike and indicate time, call to mass, convey a wish, ward off evil spirits, evoke memories of home, and represent a tie with the transcendental. Tolling announces death or fire. In the works of the poets of the Moderna period, and especially in those of Dragotin Kette and Josip Murn Aleksandrov, a physical depiction of the bell evokes a tangible and audible image of the bell and its ringing. The ringing creates a mood, evokes yearning, or emphasizes the poet's loneliness. In connection with certain phrases, the bell is placed in the position of a subject. In literary poetics,

the personification of the bell is usually expressed by means of synesthetic metaphors. In folk songs, proverbs, and poems the bell is personified by the verb sing. In the works of poet Oton Župančič the bell symbolically illustrates the boundary between the material world and the one beyond, distress of an immigrant, atrocities of war, and the tragedy of a nation. The poet further enhances this imagery by using rich expressions that create the acoustic image of bell ringing. Chiming is depicted by onomatopoeic syllables, repetition, and word rhythm.

In order to create the impression of bell ringing texts of folk songs employ simpler means of expression. They imitate chiming with generally known onomatopoeic syllables: bim-bam-bom, din-dan-don, tingl-tangl, cingl-congl, do-ron-don, etc. A much richer audible impression can be found in the texture of folk songs that can create the sound of the ringing bell by using rhythmic melodic elements. Melodic folk songs, which contain tonal painting, coincide with the most standard tuning of Slovenian church bells. With their frequently used triple meter, they create the feeling of rhythmical rocking or of even oscillation of the bell. Taunting songs, widespread throughout the entire Slovene territory, and other texts whose rhythm imitates bell ringing in the domestic or a neighboring parish paint bell ringing and chiming in clear tones. Their tone series correspond to the most frequent number of bells in the belfries of Slovenia.

Mojca Kovačič
 Glasbenonarodopisni inštitut, ZRC SAZU
 Novi trg 2, 1000 Ljubljana, mkovacic@zrc-sazu.si